

УДК 378.147

Роман Невзоров,
кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний
університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
<https://orcid.org/0000-0003-1496-2465>
DOI: 10.33099/2617-1775/2022-02/188-195

СТАНДАРТИ НАТО З ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ СИСТЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ДО БОЙОВИХ ПОЛЬОТІВ МАЙБУТНІХ ЛЬОТЧИКІВ ТАКТИЧНОЇ АВІАЦІЇ

Конституційно закріплений курс на євроатлантичну інтеграцію та війна Росії проти суверенної України закономірно актуалізують досягнення операційної сумісності Збройних Сил України з арміями країн НАТО, в тому числі в сфері військової освіти. В цьому світлі фахова підготовка майбутніх військових льотчиків у вищому військовому навчальному закладі нашої держави потребує запровадження принципів і підходів профільних стандартів НАТО. Дослідження сутності та змісту поняття «стандарт НАТО» та відповідних стандартів з військової освіти показало, що Альянс розробив і запровадив у свою функціональну діяльність ряд кращих зразків практики у адміністративній сфері, покликаних стандартизувати й оптимізувати підготовку військових фахівців відповідно до сучасних запитів, які є базовими орієнтирами для країн-претендентів на вступ до нього.

Ключові слова: військовий льотчик; фахова підготовка; НАТО; стандарт; сумісність; вищий військовий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Активна повномасштабна фаза війни РФ проти нашої країни, що розпочалася 24 лютого поточного року, наочно продемонструвавши сильні й слабкі сторони армій обох держав, переконливо засвідчила перевагу сучасної передової тактики ведення військового протистояння зразку НАТО, яку Збройні Сили України (ЗС України) успішно використовують вже повних чотири місяці для відсічі переважаючим силам агресора. При цьому, суттєву роль в національному русі опору відіграють Повітряні Сили ЗС України (ПС ЗС України), котрі, не дозволивши противнику завоювати перевагу в повітряному просторі у першій фазі війни, у тісній взаємодії з іншими родами військ (сил) завдають йому безпрецедентних бойових втрат у техніці та живій силі.

Водночас, ведення бойових дій у повітрі остаточно довело гостру необхідність критичного оновлення всієї системи фахової підготовки майбутніх льотчиків тактичної авіації до бойових польотів, пов'язану з об'єктивною потребою переходу ПС ЗС України на нову авіаційну техніку. Ще до початку трагічних подій в лютому цього року вказана потреба була задекларована на вищому військовому рівні – у Візії Повітряних Сил 2035 (The Air Force Vision 2035), схваленої рішенням Військової ради Командування ПС ЗС України від 15.05.2020 р., відповідно до якої в наступні 15 років пропонувалося кардинальне переоснащення вітчизняного військового авіапарку єдиним типом багатоцільового винищувача покоління 4++ закордонного виробництва (типу

Saab JAS-39E/F Gripen, F-16 Block 70/72 або іншим подібним) [3, 12-14]. Цілком очевидно, що після перемоги України над Росією таке переоснащення стане закономірним кроком до суттєвого зміцнення обороноздатності країни та євроатлантичної інтеграції (більшість держав-членів НАТО вже завершили перехід на такий тип сучасних бойових авіаційних комплексів (БАК)).

За таких умов фахова підготовка майбутніх льотчиків тактичної авіації у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) вже сьогодні об'єктивно потребує істотних змін, в основі яких повинні бути підходи, закладені у відповідних стандартах Північноатлантичного Альянсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему фахової підготовки військових льотчиків в цілому та окремі її аспекти зокрема в останні десятиліття досліджували С. Асріян, О. Ворона, Ю. Воронцов, Д. Гандер, Є. Дерев'янка, Н. Завалова, В. Кодола, В. Козлов, О. Керницький, П. Корчемний, В. Кузнєцов, Н. Ладогубець, В. Лапа, Б. Ломов, О. Макаревич, Р. Макаров, В. Маріщук, О. Марченко, В. Мильніков, К. Платонов, В. Пономаренко, Т. Плачинда, Є. Суркова, В. Ягупов та деякі інші.

Однак, праці переважної більшості вказаних авторів підготовлені з позицій комплексної проблеми психолого-педагогічної готовності пілотів до льотної праці та їх професійної компетентності. Крім того, в частині досліджень узагальнюється підготовка льотчиків цивільної і військової авіації без врахування особливостей останніх.

Питання впровадження стандартів НАТО у функціональну діяльність ЗС України вивчали після 2014 р. А. Гетьманчук, Л. Голопатюк, К. Зарембо, О. Ключко, І. Козій, В. Литовченко, М. Орел, Є. Романенко, С. Стріха, Т. Тарасюк, М. Хилько, М. Фахурдінова та деякі інші. Проте, за окремим виключенням (Н. Шабатіна), стандарти саме з військової освіти ще не були предметом окремого педагогічного дослідження.

Таким чином, поза увагою залишаються ключові питання, ревалентні предмету нашого вивчення: педагогічні особливості фахової підготовки військових льотчиків на даний момент, відповідність цієї підготовки стандартам НАТО, досвіду передових авіаційних держав-членів Північноатлантичного Альянсу та сутність і зміст чинних стандартів НАТО в сфері військової освіти.

Метою статті є дослідження сутності й змісту поняття «стандарт НАТО» та відповідних стандартів з військової освіти як основи досягнення концептуальної сумісності фахової підготовки майбутніх льотчиків тактичної авіації в Україні й країнах-членах Північноатлантичного Альянсу.

Методи дослідження. Методологічною базою даного дослідження є комплекс загальнонаукових методів (системний аналіз та аналогія - для вивчення рівня дослідженості проблеми; синтез та формалізація - для виділення раніше не досліджених аспектів проблеми, а також планування структури статті; систематизація та узагальнення - для формулювання мети, завдань і результатів дослідження) та спеціальних педагогічних підходів (компаративіський аналіз джерел (наукової літератури й першоджерел) і контент-аналіз науково-педагогічних підходів проблем, дотичних до предмету

дослідження).

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день в країнах НАТО сформувалась та набула поширення концепція пріоритетної ролі авіації в сучасних військових протистояннях. Справедливо вважається, що військова міць сьогодні забезпечується не кількісним складом збройних сил, їх наземним оснащенням і сухопутним маневруванням, а якісно-кількісними характеристиками військово-повітряних сил (ВПС), можливостями глобального супутникового зв'язку, технологіями маскуванню від електронних засобів виявлення та високою мобільністю. У зв'язку з цим, в Стратегії ВПС НАТО обґрунтована і підкреслена стратегічна роль військової авіації в сучасній силовій розстановці сил у світі [9], а в Концепції ВПС США 2014 р. зазначається, що «в сучасних умовах повітряно-космічна міць перетворилась на домінуючий елемент бойової могутності» [1]. Таке бачення закладене Альянсом у підходи, що покликані стандартизувати й оптимізувати фахову підготовку військових льотчиків при досягненні її максимальної ефективності та знайшло документальне вираження у так званих стандартах НАТО.

Дане поняття є продуктом процесів глобалізації XXI ст. у військово-технічній сфері, а також у військовій науці та менеджменті, орієнтованих на передові світові досягнення науки і техніки. Необхідність уніфікації підходів в розбудові й управлінні армії країн-членів НАТО для досягнення оптимальної взаємосумісності, максимальної технологічності, високої маневреності й ефективності об'єктивно спонукали керівництво цієї організації до їх стандартизації. Вихідні джерела з цього питання, Директива із питань розробки, супроводження та управління документами НАТО зі стандартизації (AAP-03 (k)) [7], офіційний веб-сайт Офісу стандартизації НАТО [14] та Довідник НАТО 2001 р. [6], розрізняють чотири типи документів Північноатлантичного Альянсу зі стандартизації, які становлять нормативну систему стандартів.

1. Угоди зі стандартизації (Standardization Agreement, скор. - Stanag) - документи, що регламентують уніфікацію адміністративних, технічних і оперативних питань збройних сил країн Альянсу і країн-партнерів з метою досягнення взаємосумісності та закріплюють згоду держав-членів щодо обов'язкового запровадження стандарту НАТО (повністю, частково, без або із застереженнями).

2. Рекомендації зі стандартизації (Standardization Recommendation, скор. - Stanrec) - рекомендаційні (необов'язкові) документи, що використовуються виключно в матеріальній сфері та являють собою пропозиції з використання стандартів кращої практики країн-членів. Вони не стосуються цілей взаємосумісності та застосовуються виключно на добровільній основі.

3. Стандарти НАТО (Allied та Multinational Publications, скор. - AP та MP) - документи, які безпосередньо встановлюють (надають офіційний статус) сам стандарт і які призначені для безпосереднього застосування органами військового управління країн-учасниць НАТО, конкретними організаціями та підрозділами.

При цьому, стандарти класифікують за рівнями (на союзні, багатонаціональні та окремих держав-членів НАТО) та за функціональним

призначенням (на оперативні, які конкретизують концептуальні, організаційні та методологічні вимоги, що дозволяють установам, організаціям або силам виконувати свої функції чи завдання; матеріально-технічні, що визначають загальні технічні вимоги до матеріалів на протязі їх життєвого циклу; адміністративні, які сприяють управлінню в різних областях, включаючи термінологію, фінанси, людську діяльність, ресурси та військові звання.

Також, фахівці Альянсу виділяють сфери і області, в межах яких на сьогодні функціонують стандарти НАТО:

1) оперативна сфера - воєнна політика; безпека та стратегічне планування; оперативна робота штабів; застосування військ (сил); інформаційні та психологічні операції; логістика; військовий зв'язок та інформаційні системи; медичне забезпечення; радіаційний / хімічний / бактеріологічний (РХБ) захист; топогеодезичне і навігаційне забезпечення; гідрометеорологічне забезпечення; інженерне забезпечення; військова поліція; цивільно-військове співробітництво; екологічна безпека; водолазна діяльність;

2) матеріальна сфера - розроблення, поставлення на виробництво та прийняття на озброєння зразків озброєння, військової і спеціальної техніки; вимоги до обладнання, озброєння, військової і спеціальної техніки; оцінювання та випробування озброєння, військової та спеціальної техніки; ракети і боєприпаси; ремонт озброєння та військової техніки; метрологічне забезпечення; речове забезпечення; вимоги до паливо-мастильних матеріалів;

3) адміністративна сфера - стратегічні комунікації; військова освіта; гендерні перспективи; стандартизація; кодифікація; фінансове забезпечення [4, 4-5].

4) інші документи, які пов'язані із стандартами (Standardization Related Documents, скор. - SRD) - настанови з впровадження, каталоги, довідники, керівництва користувачів, навчальні та тренувальні матеріали.

Як бачимо, нормативна система стандартів НАТО являє собою складну документаційну номенклатуру із стандартизації, в якій непідготовленому користувачу доволі складно розібратися й орієнтуватися. Проте, її уважний аналіз дає підстави аргументовано стверджувати, що термін «стандарт НАТО», в інтерпретації розробників з Альянсу, за змістом має два значення: широке (для загального вжитку) - як сукупна узагальнена назва всього масиву документів із стандартизації НАТО та вузьке (професійно орієнтоване) - як відібраний з декількох кращий, тимчасово еталонний зразок практики, що визнаний таким в офіційно закріпленій спосіб та поширений серед країн-членів Північноатлантичного Альянсу для обов'язкового використання. Саме в другому, вузькому значенні й слід розуміти стандарти НАТО стосовно їх запровадження на національному рівні держав-членів і країн-партнерів (включаючи Україну). В західній інтерпретації воно найточніше за змістом тяжіє до розуміння як зразка найкращої практики, який після ретельного відбору й присвоєння йому офіційного статусу набуває характеру своєрідного технічного регламенту в конкретній області діяльності Альянсу. Саме в такому сенсі їх тлумачать вітчизняні військові експерти [5; 12].

Станом на початок 2022 р., за даними бази даних стандартів НАТО (NATO Standardisation Documents Database, скор. - NSDD), функціонує понад 2 тис.

власне стандартів (AP і MP) та 1,2 тис. угод і рекомендацій (Stanag і Stanrec), які кожні три роки переглядаються [14]. Згідно офіційної інформації Міністерства оборони України, станом на січень 2021 р. у ЗС України впроваджено 292 стандарти та керівних документів НАТО шляхом розроблення 317 національних документів (205 оперативних, 86 матеріальних та 26 адміністративних), що становить близько 19% номенклатури зі стандартизації НАТО [8].

Серед таких є стандарти Північноатлантичного Альянсу з військової освіти, які безпосередньо стосуються проблеми даної статті - Vi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка» 2015 р. [2] та «Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007» 2015 р. [11]. Дещо специфічний для вітчизняних користувачів зміст цих документів показує, що вони не є ні програмами підготовки військових фахівців, ні дорожніми картами організації цієї підготовки. Натомість, вони являють собою сутнісне керівництво з основних принципів і підходів, які НАТО вважає за необхідне запровадити на рівні системи військової освіти [13, 270].

Нормативами виконання закладених в них принципів є:

1) розвиток системи управління ВВНЗ (управління відгуками зацікавлених сторін (стейкхолдерів), управління розробленням нових версій наявних матеріалів, управління ресурсами (матеріалами для курсів), управління вивченим та узагальненим досвідом, - управління ресурсами для навчання і викладання, управління профілюванням (відомостями про курсантів), управління відомостями про ключові показники успішності;

2) реалізація принципу публічності освітньої інформації (надання та регулярне оновлення інформації щодо наданих курсів на власній веб-сторінці навчального закладу та точне відображення цієї інформації у каталозі можливостей освіти та підготовки; інформування основних зацікавлених сторін про будь-які серйозні зміни у курсовій документації, а особливо у цілях освітнього процесу; створення та підтримка системи зв'язку з іншими закладами освіти і підготовки та з представниками зацікавлених кіл для обговорення питань, викладених у курсовій документації).

Окремо зазначимо деякі, на наш погляд, найбільш істотні підходи до освітнього процесу указаних стандартів НАТО.

1. Здійснення в рамках єдиного системного програмування освітнього процесу (стандартизація вимог фахової підготовки дозволяє військовим пілотам країн-членів НАТО оптимально взаємодіяти в рамках об'єднаних авіаційних з'єднань на операційно-тактичному та операційно-стратегічному рівнях).

2. Максимальне наближення фахової підготовки до реального військово-професійного середовища як загальний освітній фон (освітньо-інформаційне середовище) та до реальних тактичних ситуацій як операційний фон (педагогічні умови).

3. Орієнтування на конкретну військово-політичну кон'юнктуру НАТО (в оригіналі документів - на амбіції Альянсу), що диктує кваліфікаційні вимоги до підготовки з кожної з військових спеціальностей.

4. Акцент на лідерських та управлінських (менеджерських) компетенціях при підготовці офіцерського складу.

5. Широке застосування в освітньому процесі можливостей модельного тренажу на сучасних авіаційних тренажерах (типу Full Mission Simulator - для відпрацювання групових бойових задач, Flight Procedures Training Device - для відпрацювання процедур підготовки та виконання польотів та Full flight simulator - для відпрацювання повного комплексу експлуатації літака конкретного типу з повною імітацією всіх дій). При цьому, тільки США за рахунок збільшення навчальних польотних занять у віртуальному середовищі зекономила з 2020 р. на підготовці військових льотчиків близько 3 млрд. дол., а Велика Британія і Канада вже працюють над створенням Загального мережевого синтетичного середовища (Networked Common Synthetic Environment) для підготовки військово-авіаційних фахівців із співвідношенням навчального часу на тренажерах та літаках 50:50 [10, 223].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Війна РФ проти нашої країни остаточно об'єктивізувала євроатлантичний вибір України. Рух до вступу у найпотужніший військово-політичний блок світу та процеси імплементації його вимог обґрунтовують ретельне вивчення і запровадження стандартів НАТО.

Як показало наше дослідження, останні є доволі динамічними зразками найкращої практики в операційній, матеріальній та адміністративній сферах діяльності Альянсу, що потребують принципово нових підходів до розбудови сектору національної безпеки і оборони. Однією з областей, в якій очікуються серйозні зміни, є система вищої військової освіти України.

Профільні стандарти НАТО з військової освіти обґрунтовують доцільність і необхідність застосування у профільній підготовці військових фахівців, в тому числі військових льотчиків, ряду ключових принципів і підходів, які доведено гарантують досягнення операційної сумісності армій країн-членів Альянсу, високої маневреності й ефективності військової взаємодії. В найближчому майбутньому, на наше глибоке переконання, саме вони повинні стати базовими орієнтирами педагогічної системи забезпечення якості підготовки до бойових польотів майбутніх льотчиків тактичної авіації.

ЛІТЕРАТУРА

1. America's Air Force: A Call to the Future (2014). Secretary of the Air Force.
2. BI-Strategic Command Education and Individual Training Directive (E&ITD) 075-007. 10 September 2015. URL: <https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/ptecs/etd-075-007.pdf> (дата звернення: 25.06.2022).
3. Візія Повітряних Сил 2035 (2020). Вінниця: Командування Повітряних Сил Збройних Сил України. 42 с.
4. Гетьманчук А., Зарембо К., Фахурдінова М. (2019). Україна і стандарти НАТО: як влучити у «рухому ціль»? : дискусійна записка. Київ: Центр «Нова Європа». 16 с.
5. Голопатюк Л.С., Литовченко В.М. (2016). Стандарти Альянсу. Оборонний вісник. № 12. С. 4-9.
6. Довідник НАТО (2001). Office of Information and Press NATO - 1110 Brussels – Belgium. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/pdf/handbook.pdf> (дата звернення: 25.06.2022).

7. Документи НАТО зі стандартизації. URL: <https://defpol.org.ua/index.php/aleia-heroiv/656-dokumenty-nato-zi-standartyzatsii> (дата звернення: 25.06.2022).
8. NATO standards mechanism and pace of implementation, adaptation to Ukrainian realities (2021). Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/02/12/standarti-nato-mehanizm-i-tempi-vprovadzhennya-adaptacziya-do-ukrainskih-realij/> (дата звернення: 25.06.2022).
9. NATO unveils new joint air power strategy. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_156372.htm (дата звернення: 25.06.2022).
10. Невзоров Р.В. (2021). Використання авіаційних тренажерів як засіб вдосконалення наземного навчання майбутніх льотчиків тактичної авіації. European scientific discussions: proceedings of VII International Scientific and Practical Conference, May 23-25, 2021. Rome, Italy, P. 221-223.
11. Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007 (10 вересня 2015 року): Спільна директива стратегічних командувань НАТО: довідкові матеріали. К.: НУОУ, 2021. 178 с.
12. Хилько М. (2020). Питання сумісності та впровадження стандартів НАТО у взаємодії України з Північноатлантичним Альянсом. Громадська думка про правотворення. № 5 (190). С. 19-25.
13. Шабатіна Н. (2021). Стандарти НАТО та вимоги до системи збору та обробки інформації щодо оцінювання якості військової освіти. Військова освіта. № 2 (44). С. 268-274.
14. URL: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html> (дата звернення: 25.06.2022).

REFERENCES

1. America's Air Force: A Call to the Future (2014). Secretary of the Air Force.
2. BI-Strategic Command Education and Individual Training Directive (E&ITD) 075-007. 10 September 2015. URL: <https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/ptecs/etd-075-007.pdf>
3. Viziia Povitrianykh Syl 2035 (2020). [The Air Force Vision 2035]. Vinnytsia: Komanduvannia Povitrianykh Syl Zbroinykh Syl Ukrainy. 42.
4. Hetmanchuk A., Zarembo K., Fakhurdinova M. (2019). Ukraina i standarty NATO: yak vluchyty u «rukhomu tsil»? [Ukraine and NATO standards: how to hit the «moving target»?]: dyskusiina zapyska. Kyiv: Tsentr «Nova Yevropa». 16.
5. Holopatiuk L.S., Lytovchenko V.M. (2016). Standarty Aliansu [Alliance Standards]. Oboronnyi visnyk. 12, 4-9.
6. Dovidnyk NATO [NATO Handbook] (2001). Office of Information and Press NATO - 1110 Brussels - Belgium. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/pdf/handbook.pdf>
7. Dokumenty NATO zi standartyzatsii [NATO standardization documents]. URL: <https://defpol.org.ua/index.php/aleia-heroiv/656-dokumenty-nato-zi-standartyzatsii>
8. NATO standards mechanism and pace of implementation, adaptation to Ukrainian realities (2021). Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/02/12/standarti-nato-mehanizm-i-tempi-vprovadzhennya-adaptacziya-do-ukrainskih-realij/>
9. NATO unveils new joint air power strategy. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_156372.htm
10. Nevzorov R.V. (2021). Vykorystannia aviatsiinykh trenazheriv yak zasib vdoskonalennia nazemnoho navchannia maibutnikh lotchykiv taktychnoi aviatsii [The use of flight simulators as a means of improving the ground training of future pilots of tactical aviation]. European scientific discussions: proceedings of VII International Scientific and Practical Conference. 221-223.

11. Osvita ta individualna pidhotovka [Education and individual training] (E&ITD) 075-007 (2021). Spilna dyrektyva stratehichnykh komanduvan NATO: dovidkovi materialy. K.: NUOU, 178.
12. Khylko M. (2020). Pytannia sumisnosti ta vprovadzhennia standartiv NATO u vzaiemodii Ukrainy z Pivnichnoatlantychnym Aliansom [The issue of compatibility and implementation of NATO standards in Ukraine's interaction with the North Atlantic Alliance]. Hromadska dumka pro pravotvorennia. 5(190), 19-25.
13. Shabatina N. (2021). Standarty NATO ta vymohy do systemy zboru ta obrobky informatsii shchodo otsiniuvannia yakosti viiskovoi osvity [NATO standards and information management system requirements for assessing the quality of military education]. Viiskova osvita. 2(44), 268-274.
14. URL: <https://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>

SUMMARY

Roman Nevzorov,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Ivan Kozhedub Kharkiv National
University of the Air Force

NATO standards in military education as a reference point for the system of professional training of future military pilots in combat flying

Introduction. Constitutional course on Euro-Atlantic integration and Russia's war against sovereign Ukraine naturally actualize achievement of interoperability of Ukrainian Armed Forces with advanced armies of NATO countries, including in the sphere of military education. In this light, the professional training of future pilots in the higher military education institution requires the implementation of the principles and approaches of NATO profile standards.

Purpose. To investigate the essence and content of the notion «NATO standard» and related military education standards as a basis for achieving the above compatibility in general and the conceptual compatibility of future military pilots' professional training.

Methods. A complex of general scientific methods and special pedagogical approaches was applied.

Results. It was found that NATO has an extensive system (nomenclature) of standardization documentation, within which there are standards themselves, which are peculiar technical regulations in the operational, material and administrative spheres. Among the latter are the standards of military education, which are guidelines for the application of essential principles and approaches in the educational process. The significance of their implementation in the higher military educational institution of aviation profile is substantiated. Also, the key, in the author's opinion, approaches of the mentioned standards to the construction of professional training of military pilots are disclosed.

Originality. The problem indicated in the beginning is still not disclosed in military pedagogy, so the results of the article may be useful both for further scientific-theoretical research of this issue, and for the practice of higher military educational institution of aviation profile of Ukraine.

Conclusion. The study has shown that the current NATO standards of military education should become a mandatory basic basis for the construction of the military education system of our country as a whole and the subsystem of military pilots training in particular as part of the implementation of the standardization policy of the Alliance in the functioning of the national security and defense sector of Ukraine. Key words: military pilot, professional training, NATO, standard, compatibility, military school of higher education.

Key words: military pilot; professional training; NATO; standard; compatibility; military school of higher education.